

Luc van Doorslaer: Translation in the World of Journalism

(Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2016. május 6.)

Zachar Viktor

E-mail: zacharviktor@gmail.com

Május elején újabb neves előadó látogatott el a Pázmány Péter Katolikus Egyetemre Luc van Doorslaer személyében. A Leuveni Katolikus Egyetem docense, a *Centre for Translation Studies* (CETRA) vezetője közel másfél órás angol nyelvű prezentációt tartott Budapesten, amelyet bő félórás vita követett. Az előadás témája a fordítás és az újságírás kapcsolata volt, vagyis a médiában is dolgozó van Doorslaer egyik fő kutatási területe.

A prezentáció bevezetőjében az előadó egy személyes élményét, egyben egy 2010-es mozifilm (*Knight & Day*, magyarul *Kéjjel-nappal*) plakátját mutatta be a szép számú közönségnek. A Brüsszel holland anyanyelvű lakossága számára készült változaton a *Knight & Day* cím, a francia anyanyelvűek számára készülten viszont a *Night & Day* felirat szerepelt. Ez utóbbi cím nyelvpolitikai okokból az egyszerűsítés stratégiáját követte, vagyis a forgalmazó azt feltételezte, hogy a város francia lakossága nem fog (megfelelően) boldogulni az eredeti címmel, az abban megbújó szójátékkal.

Az előadó ezt követően azt a költői kérdést tette fel, hogy ez a jelenség vajon a fordítástudomány tárgyát képezi-e. Válasza egyértelmű igen volt, hiszen ebben az esetben egyszerre van szó nyelven belüli és nyelvek közötti átvitelről, az adott transzfert pedig mindenekelőtt a plakát, illetve a cím funkciója határozta meg. Vagyis igenis fordítási és lokalizációs stratégiáról van szó, amely mindenütt jelen van manapság a médiában.

A két nagy részre osztható előadás ezt követő első részében a belga vendég a fordítás és a média kapcsolatáról értekezett. Elsőként kizárta a további vizsgálódásból ezen közös halmaz néhány fontos és egyre nagyobb népszerűségnek örvendő kutatási területét, mégpedig a filmszinkronizálást, a hangalámondást és a feliratozást, vagyis az audiovizuális fordítást. A fő hangsúlyt ehelyett a sajtó- vagy hírfordításra helyezte, amely angolul a *news translation*, *newsroom translation* vagy *journalistic translation* elnevezés alatt ismert.

A terület néhány jeles képviselőjének (Bassnett, Bielsa, Conway, Davier, Valdeón) megemlézése után van Doorslaer rátért arra, hogy a sajtófordítás a klasszikusnak mondható forrásnyelvi–célnyelvi modell kétszeres kiterjesztésének (*double extension*) tekinthető. Az első kiterjesztés abban áll, hogy ebben az esetben egyetlen forrásnyelvi szövegből több különböző célnyelvi szöveg jön létre. A második kiterjesztés pedig azt jelenti, hogy a sajtó világában több for-

rásnyelvi szövegből születhet – és általában születik – egy vagy több célnyelvi szöveg. Mindez az eredeti szöveg egyediségének (*uniqueness*) végét jelenti, amely oly sokáig állt – és még talán áll is az előadó szerint – a kutatás középpontjában, köszönhetően mindenekelőtt a vallási szövegek fordításának és a műfordítások vizsgálatának. Ezzel szemben manapság relativizálni kell a klasszikus modellt, hiszen amit teszünk, az nem más, mint az eredeti ötletek újraalkotása, újraírása.

Ezt követően van Doorslaer dióhéjban három kutatás eredményeit ismertette az egybegyűltekkal: az első, 2008-as kutatásában két héten keresztül sajtóhíreket vizsgált belgiumi hírszerkesztőségekben, pontosabban 9 belga (6 holland és 3 francia nyelvű) lapnál. A több mint ezer újságcikkből álló korpusz alapján azt kívánta megállapítani, mely országok reprezentáltak – és milyen mértékben – ezekben a médiumokban, illetve mely hírügynökségeket említik meg forrásként. A kísérletet de Soomer vezetésével 2015-ben megismételték, hasonló korpussszal. A két kutatás közel azonos eredményei alapján a holland nyelvű lapokban az első négy ország sorrendje USA, Franciaország, Egyesült Királyság és Európai Unió volt, az említett hírügynökségek pedig az *AP*, az *AFP*, a *Reuters* és a *Belga News Agency*. Ezzel szemben a francia nyelvű lapokban Franciaország toronymagasan vezette az országsorrendet az EU és az USA előtt, Belgium egyéb szomszédos országai pedig nem szerepeltek az élbolyban. A hírügynökségeknél az *AFP* 75%-kal szintén kimagaslott, megelőzve a fent említett többi ügynökséget. Vagyis megdöbbentő korreláció mutatkozott a cikkekben tárgyalt országok és a forrásként felhasznált hírügynökségek között.

A két kutatás azt is megmutatta, hogy a professzionális fordítók hiányoznak ugyan a szerkesztőségekből, maga a fordítás viszont nagyon is jelen van, a világszemléletet pedig nagyban meghatározzák a nyelvek, amelyek egyfajta kapuőri funkciót (*gatekeeping*) látnak el, a fordító újságírók pedig maguk a kapuőrök. A szövegek átültetése a média világában egyet jelent az előadó szerint a források, nyelvek, az emberek fejében élő képek, klisék kiválasztásával és a szövegeken végrehajtott változtatásokkal.

A harmadik, 2009/10-ben elvégzett kísérlet egyenes utat nyitott az előadás második nagy blokkjához, amely az imagológiát (*imagology*) helyezte a vizsgálódás középpontjába. Ennek keretében az *ENA* elnevezésű elektronikus hírarchívumban azt vizsgálta van Doorslaer, hogy a Belgiummal szomszédos országok közül melyik milyen témák kapcsán jelenik meg a televíziós hírekben. Az országok említési sorrendje ebben az esetben Franciaország, Hollandia, Egyesült Királyság és Németország volt, ám ez a sorrend két téma esetén szignifikáns eltéréseket mutatott. A „pénzügy és gazdaság”, valamint a „háború és béke” terén Németország toronymagasan megelőzte a többi országot, amiből arra lehet következtetni az előadó szerint, hogy a Németországgal kapcsolatban kialakuló kép a többi országhoz képest sokkal szűkebb, hiszen nagyban erre a két területre korlátozódik.

A prezentáció második felében tehát másik nagy kutatási területéről, az imagológiáról beszélt van Doorslaer. Az interdiszciplináris kutatás jegyében ez a terület eredetileg az irodalomtudomány vizsgálódásának középpontjában állt, és azt elemzi, milyen képet alakít ki magáról egy ország, állam, vagy annak né-

pessége egy másik ország irodalmában. Ennek során fontos szerep jut a jellemzésnek és a sztereotípiáknak, valamint az egyes nemzetekhez köthető kliséknek, a kutatásokban pedig a para- és a meta-szövegeknek. Az ábrázolás során a belga előadó szerint három konstans mutatható ki, amely megjelenhet az egyes esetekben: az észak–dél kettőssége, a centrum–periféria kettőssége, valamint az adott országon belüli ellentmondások. Ez utóbbira példaként elhangzott, hogy Kínát ábrázolhatják az ősi bölcsesség, de ugyanúgy a despotizmus hazájaként is, Nagy-Britannia kapcsán beszélhetünk a brit úriemberekről, de a brit huligánokról is, Franciaországnál a kifinomult stílusról, de a széles körben elterjedt, népszerű francia humorról is, Németországgal összefüggésben pedig hangsúlyozhatjuk a 18/19. századi német költőket, filozófusokat, vagy éppen a 20. századi német militarizmust. Van Doorslaer szerint a fordítók, illetve újságírók kezében van a döntés, hogy ezek közül melyeket választják, illetve pozitív vagy negatív fényben tüntetik-e fel az adott országot, népet vagy nemzetet. A további kutatásnak tehát arra kell összpontosítania ezen a területen, mit választanak, illetve mit nem választanak ki a fordítók, amikor átadják a megfelelő információt, illetve hogy ez a választási helyzet valójában kísértést vagy éppen kihívást jelent a számukra.

A fentieket magyar vonatkozású (irodalmi) példával is szemléltette az előadó, aki szerint a magyarokkal kapcsolatban (is) megjelenik mind a pozitív, mind a negatív pólus a sztereotípiák esetében. Előbbi szerint a magyarok például hőiesen küzdenek a keresztény Európa megóvásáért, és szabadságszerető nép hírében állnak, míg utóbbi alapján alacsonyabb rendű, portyázó, barbár népről van szó.

Az előadás záró gondolatai, valamint az ezt követő élénk vita során Luc van Doorslaer hangsúlyozta, hogy a lokalizáció és a nyelvi transzfer központi szerepe közös alapot teremt a fordítástudományban és az újságírás kutatásában. Ezen túlmenően többször is nyomatékosan a fordítástudomány vizsgálati tárgyának kiterjesztése mellett szállt síkra, amelyet (a továbbiakban is) elősegíthet az interdiszciplinaritás. Provokatív nézete szerint a fordításról alkotott mai felfogás túlságosan szűk, továbbá nem világos, hol húzódik a fordítás és az adaptáció közötti határ. Véleménye szerint az újságírók által végzett szerkesztői, újraalkotási munka tökéletesen megfelel a fordítás tágabban vett értelmezésének, ráadásul nem is mondható újszerűnek a világtörténelemben: a 18/19. században ugyanis bevett gyakorlatnak számított a művek adaptálása, egész oldalak kihagyása a fordítás során.